

Таким чином, цим Законом, на нашу думку, поставлено крапку у питанні розмежування земель державної і комунальної власності, що, в свою чергу, призводило до непоодиноких непорозумінь і навіть судових конфліктів між державними та самоврядними гілками влади як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному. Хоча ми не виключаємо виникнення інших прецедентів у вигляді судових справ та рішень по них, зокрема, щодо Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку земельних ділянок, які можуть бути відчужені разом з розташованими на них об'єктами нерухомого військового майна» від 21.11.2013 року № 926-р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1. – С. 15.
2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003 р. – № 40. – Ст. 356.
3. Васильченко В. В. Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про власність та інші речові права / В. В. Васильченко, О. О. Михайленко. – Х.: Одиссей, 2007. – 800 с.
4. Кодекс України «Про надра» // Відомості Верховної Ради України. – 1994 р. – № 36. – Ст. 340.
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3. – Ст. 27.
6. Закон України «Про розмежування земель державної та комунальної власності» від 05.02.2004 року № 1757-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 35. – Ст. 411.
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності» від 06.09.2012 року № 5245-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 36. – Ст. 472.
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку земельних ділянок, які можуть бути відчужені разом з розташованими на них об'єктами нерухомого військового майна» від 21.11.2013 року № 926-р [Електронний ресурс] / Урядовий кур'єр. – 2013. – № 226. – URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/prozatverdzhennya-pereliku-zemelnih-dilyanok-yaki/>.

This article analyzes the provisions of the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine regarding the separation of state and municipal property» from 06.09.2012, № 5245-VI to change the fundamental principles of the legal regulation of right of land ownership of the state and local communities. It was also analyzed exceptional property rights of land and certain provisions of the Civil and Land Codes Ukraine and other legislative acts concerning land property rights of the state and local communities.

В статье анализируются положения Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно разграничения земель государственной и коммунальной собственности» от 06.09.2012 года № 5245-VI касательно изменения основных принципов правового регулирования права собственности на землю государства и территориальных общин. Осуществлен анализ исключительного права собственности на землю и отдельных норм Гражданского и Земельного кодексов Украины, а также других законодательных актов о праве собственности на землю государства и территориальных общин.

ІНСТИТУТ ДІТЯЧОГО ОМБУДСМЕНА В СИСТЕМІ ЮРИСДИКЦІЙНОГО ЗАХИСТУ

Левківський Б. К.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу проблем приватного права
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглянуто окремі аспекти захисту суб'єктивних прав дитини Уповноваженим Президентом України з прав дитини (дитячого омбудсмена). У статті зосереджено увагу на особливостях існуючого спеціального (адміністративного) порядку захисту суб'єктивних прав та інтересів дитини окремими суб'єктами владних повноважень. Проведено критичний правовий аналіз норм чинного законодавства України, запропоновано шляхи його удосконалення.

Ключові слова: права дитини, суб'єкти сімейних відносин, юрисдикційний захист, представництво інтересів дитини, дитячий омбудсмен.

Як Конституція України (надалі – КУ), так і Сімейний кодекс (надалі – СК), встановлюючи загальні принципи регулювання сімейних правовідносин, визначають тільки окремих суб'єктів владних повноважень (прокуратура, орган опіки та піклування тощо), детально не встановлюють та не регламентують їх повноваження, порядок їх взаємодії.

У вітчизняній науковій літературі неодноразово наголошувалося на необхідності реформування існуючої в Україні системи захисту суб'єктивних сімейних прав, оскільки чинна система захисту неефективна, не виконує свої функції [1, с. 244]. Такі реформи необхідно розпочинати саме з удосконалення спеціального порядку захисту прав дитини.

У чинному законодавстві України й досі відсутній сучасний нормативний акт, який на законодавчому рівні комплексно вирішував би питання захисту суб'єктивних сімейних прав, зокрема прав дитини, містив би ефективні процедури, конкретні санкції, а головне – визначав би повноваження кожного уповноваженого державою органу щодо захисту дітей у спеціальному порядку, визначав чітку процедуру провадження у справах стосовно захисту прав дитини, не суперечив би іншим нормативним актам, які чинні у цій царині [2].

Одним із позитивних зрушень у питанні реформування законодавства, існуючої системи спеціального порядку захисту суб'єктивних прав дитини, без сумніву, є низка указів Президента України, в яких наголошується на необхідності створення якісного нормативно-правового поля щодо захисту прав дитини. Одним із них є Указ Президента України від 11 серпня 2011 р., відповідно до якого в Україні було запроваджено новий інститут – Уповноваженого Президента України з прав дитини (далі – дитячий омбудсмен) [3].

У юридичній науковій літературі вивчаються, як правило, конституційно-правовий статус дитячого омбудсмена, зарубіжний досвід упровадження та функціонування, його місце у системі державного механізму захисту прав та інтересів дитини в зарубіжних країнах. Зазначені питання досліджувалися свого часу в працях: В. В. Бойцової, В. О. Закрицької, В. Я. Тація, Н. М. Ковалко, Н. І. Карпачової, О. Марцеляк, Я. М. Шевченко, І. В. Жилінкової.

Правовий аналіз чинного законодавства України, окремих його нормативних актів дозволяє отримати певне уявлення про існуючу систему юрисдикційного (спеціального порядку) захисту суб'єктивних прав дитини в Україні. Порядок захисту, права та обов'язки уповноважених суб'єктів владних повноважень на здійснення захисту прав дитини у спеціальному порядку закріплено, зокрема, в Законі України «Про охорону дитинства», Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» тощо. Порядок взаємодії суб'єктів владних повноважень з питань захисту від насильства в сім'ї закріплено спільним Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства внутрішніх справ України від 07.09.2009 № 3131/386.

З урахуванням мети даної статті особливо цікавим, з точки зору дослідження системи юрисдикційного захисту (спеціального порядку) прав дітей, є Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», оскільки саме цей нормативний акт можна розглядати як спробу створення комплексного нормативного акта, в якому зосереджено увагу на повноваженнях більшості існуючих на сьогодні суб'єктів владних повноважень, які задіяні у спеціальному порядку захисту прав дитини [4].

Зазначеним Законом визначено, що здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, покладається на органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, окремих громадян (ст. 1). Зазначений нормативний акт, визначаючи уповноважені на захист прав дитини органи, не конкретизує їх компетенцію, порядок взаємодії та провадження цими органами діяльності, спрямованої на захист дитини, а лише встановлює загальні напрями їх роботи в такому складному та комплексному процесі, як захист прав дитини [2].

Щодо місця дитячого омбудсмена в системі юрисдикційного захисту прав дитини, то окремі автори стверджують, що неототожнення дитячого омбудсмена з виконавчою владою, його незалежність від будь-якої з гілок влади в Україні, відмова від його інтеграції до вже існуючої системи є цілком виправданим кроком, оскільки в теорії дитячого омбудсмена розглядають як різновид інституту спеціалізованого омбудсмена, під яким розуміють незалежну авторитетну особу [5, с. 94].

Проте, з урахуванням особливостей впровадження цього інституту в Україні, з наведеною вище позицією не можна погодитися, оскільки відповідно до ст. 1 Положення про Уповноваженого Президента України з прав дитини, затвердженого Указом Президента України від 11 серпня 2011 року № 811/2011 (надалі – Положення), дитячий омбудсмен забезпечує здійснення Президентом України його конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері, а відтак, і говорити про незалежність даної особи від будь-якої з гілок влади є безпідставним.

Результати правового аналізу норм Положення дозволяють стверджувати, що дитячий омбудсмен в Україні не є незалежною особою, зокрема це підтверджується і нормою ст. 5 Положення, в якій зазначено, що забезпечення діяльності Уповноваженого здійснюється відповідним структурним підрозділом Адміністрації Президента України.

З огляду на все вищезазначене та через відсутність єдиного бачення серед науковців місця дитячого омбудсмена в системі (спеціального порядку) юрисдикційного захисту вбачаємо метою даної статті визначення місця цього нового інституту в системі юрисдикційного захисту прав дітей в Україні (спеціального порядку) та висунення на основі отриманих результатів рекомендацій для подальшого розвитку та удосконалення чинного законодавства України.

З урахуванням спільних ознак цього інституту в різних країнах окремі автори пропонують систематизувати ці моделі, поклавши в основу географічно-політичний фактор та схожість процесу становлення, розвитку, функціонування інституту дитячого омбудсмена в країнах поширення, виділяючи такі моделі: Скандинавська модель (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія), за якою дитячий омбудсмен запроваджується спеціальним актом парламенту; модель регіону Океанія (Австралія, Нова Зеландія), в яких цей інститут утворений через законодавство про соціальний захист дітей; Германська модель (Німеччина, Бельгія, Канада), за якою дитячий омбудсмен запроваджується у рамках існуючих державних органів [6, с. 79].

Омбудсмени з прав дитини в Російській Федерації відповідно до законодавства діють у Волгоградській області (Уповноважений з прав дитини), в Алтайському краї (Уповноважений у справах сім'ї, материнства і дитинства), у місті Санкт-Петербурзі (відділ із захисту прав і законних інтересів дитини), у Свердловській області (Уповноважений із захисту прав дітей, що проживають на території м. Єкатеринбург), у Новгородській області (Уповноважений з прав дитини на громадських засадах), в Нижньогородській області (Уповноважений з прав дитини і неповнолітніх Арзамаського району) [7].

Відповідно до Російської моделі дитячий омбудсмен уповноважений на представництво і захист прав та інтересів дитини спільно з органами опіки і піклування, судом, прокуратурою, нотаріатом, органами ЗАГСу, комісією у справах неповнолітніх, державною та муніципальною службами з питань сім'ї і дитинства. Омбудсмен з прав дитини розглядає скарги на рішення, діяння (дії чи бездіяльність) органів місцевого самоврядування, муніципальних службовців, якщо заявник раніше оскаржував ці рішення чи діяння в судовому або адміністративному порядку, але не згодний з прийнятими ними рішеннями. Розглядаючи скаргу дитини, Уповноважений має право без перешкод відвідувати всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, бути присутнім на засіданнях їх колегіальних органів, а також безперешкодно відвідувати громадські об'єднання, підприємства, установи і організації незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності. Посадові особи безкоштовно і без перепон зобов'язані надавати Уповноваженому матеріали та документи щодо справ, іншу інформацію, необхідну йому для здійснення своїх повноважень. Втручання в діяльність Уповноваженого з метою вплинути на його рішення, так само як перешкоджати йому у виконанні обов'язків, карається законом. До закінчення розслідування стосовно скарг отримані омбудсменом матеріали та інші дані не підлягають розголошенню. Приймаючи рішення за результатами розгляду скарг дітей, Уповноважений може звернутися до судових органів і до прокуратури за захистом порушених прав і свобод дитини, а також бути присутнім у порядку нагляду на судовому розгляді справи неповнолітнього. Він має право повідомити в засобах масової інформації про грубі порушення прав дитини, і місцеві муніципальні та державні засоби масової інформації не вправі відмовити йому в публікації тих чи інших повідомлень, документів, а також в наданні ефірного часу [7].

Як зазначалося вище, результати аналізу чинного Положення, яким визначено права та обов'язки дитячого омбудсмена в Україні, дозволяють стверджувати, що на сьогодні дитячий омбудсмен скоріше знаходиться у структурі виконавчої влади, хоча й без притаманних лише йому (дитячому омбудсмену) владних повноважень, ніж є самостійним суб'єктом.

Відповідно до ст. 4, зокрема п. 3 Положення, дитячий омбудсмен має право звертатися до державних органів щодо сприяння вирішенню питань, віднесених до компетенції Уповноваженого. У п. 5 ст. 4 Положення закріплено право залучати в разі потреби в установленому порядку до опрацювання окремих питань представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також експертів, учених та фахівців, у тому числі на договірній основі. У п. 7 ст. 4 Положення закріплено право звертатися до державних органів, у тому числі правоохоронних, щодо виявлених фактів порушень прав та законних інтересів дитини.

З огляду на все вищезазначене можна стверджувати, що в Україні було запроваджено модель, яка наближена до Германської моделі, однак має певні особливості. На жаль, зазначені особливості пов'язані з відсутністю прав дитячого омбудсмена оперативного та безпосереднього впливу на інших суб'єктів владних повноважень на будь-якій стадії розгляду цими суб'єктами питань, що прямо стосуються прав та законних інтересів дітей.

З огляду на таку тенденцію, що нині простежується щодо захисту прав та законних інтересів дитини, у спеціальному порядку суб'єктами владних повноважень, зокрема органом опіки та піклування та службою у справах дітей, вбачається необхідним наділити дитячого омбудсмена правом вето, скасування рішень зазначених органів у тому випадку, якщо ці рішення прямо протирічать інтересам дитини або грубо порушують її права, оскільки, як підтверджує практика, найбільша частина спірних, безпідставних рішень, а у деяких випадках просто злочинних, приймається саме органами опіки та піклування, службами у справах дітей.

Непоодинокими є випадки, коли служба у справах дітей, орган опіки та піклування не тільки не сприяють захисту прав дитини, приймають рішення та надають висновки без урахування інтересів дитини, а злочинно нехтують правами дитини. При цьому притягти винних осіб до відповідальності за такі дії або відмінити ці рішення або/та висновки на практиці, за умов, які склалися, практично неможливо, якщо вони не стосуються майна дитини.

Про нехтування правами та інтересами дітей під час здійснення обов'язків органами опіки та піклування, службами з прав дітей свідчить та кількість судових рішень, які на сьогодні ухвалюються без урахування висновків зазначених органів відповідно до ч. 6 ст. 19 СК України.

Підтвердженням неефективності зазначених уповноважених державою органів свідчить окрема Ухвала Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 02 червня 2010 р., в якій було зазначено про неприпустимість неякісного виконання органами опіки та піклування покладених на них повноважень та наголошено на тому, що висновок органу опіки та піклування має бути належно оформлений та підписаний головою або заступником голови адміністрації. Відсутність такого висновку є підставою для скасування судових рішень та передання справи на новий розгляд [8].

З урахуванням вищезазначеного та з огляду на те, що дитячий омбудсмен фактично інтегрований в існуючу систему державних органів, вбачається за доцільне визначити місце Уповноваженого в системі юрисдикційного захисту суб'єктивних прав дитини як найвищого повноважного суб'єкта владних повноважень, який на загальнодержавному рівні має право здійснювати не тільки постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, а й вживати заходи, визначені законом, які спрямовані як на запобігання порушень прав та законних інтересів дітей, запобігання повторення таких порушень, так і на припинення порушення прав та законних інтересів дітей, які мали місце при здійсненні органами опіки та піклування або/і служби у справах дітей.

Закріпити в чинному законодавстві право дитячого омбудсмена на ветовання, перегляд, скасування висновків та/або рішень органів опіки та піклування, які прямо порушують права та законні інтереси дитини.

Внести до ст. 16 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», яка визначає органи, уповноважені здійснювати контроль за діяльністю органів і служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей, такі зміни: закріпити слова «Уповноважений Президента України з прав дитини» перед словами «Кабінет Міністрів України».

Запропоновані зміни чинного законодавства дозволять не тільки визначити місце дитячого омбудсмена в системі юрисдикційного (спеціального порядку) захисту суб'єктивних прав дитини, а й значно удосконалити її, створити реальний дієвий механізм захисту суб'єктивних прав дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Левківський Б. К. Окремі аспекти здійснення суб'єктами сімейних правовідносин права на самозахист / Б. К. Левківський // Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2013. – № 1–2. – С. 224–230.
2. Левківський Б. К. Удосконалення порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини / Б. К. Левківський // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2013. – № 3/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rap.in.ua.
3. Указ Президента України «Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини» від 11.08.2011 р. № 811/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 63. – Ст. 2494.
4. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р., № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
5. Ковалко Н. М. Щодо правового статусу Уповноваженого Президента України з прав дитини / Н. М. Ковалко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 94–96.
6. Левківський Б. К., Решетник Є. М. Захист інтересів дитини суб'єктом владних повноважень: сучасний стан та перспективи інституту дитячого омбудсмена в Україні / Б. К. Левківський, Є. М. Решетник // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2013. – № 3. – Розділ 2. – С. 79–88.
7. Марцеляк О. Омбудсмен з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні / О. Марцеляк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/1147/%CC#chapter> – Заголовок з екрану (дата звернення: 21.01.2014).
8. Ухвала Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 02 червня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultation.kiev.ua/?p=454> (дата звернення: 23.01.2014).

The article discusses some aspects of the protection of rights of the child's President Commissioner for Children's Rights (ombudsman for children). The article focuses on a special creature features (administrative) procedure for the protection of subjective rights and interests of the child the individual subjects of powers. A critical legal analysis of the current legislation of Ukraine, suggest ways to improve it.

В статье рассмотрены отдельные аспекты защиты субъективных прав ребенка Уполномоченным Президента Украины по правам ребенка (детского омбудсмена). В статье уделяется внимание особенностям существующего специального (административного) порядка защиты субъективных прав и интересов ребенка отдельными субъектами властных полномочий. Проведен критический правовой анализ норм действующего законодательства Украины, предложены пути его совершенствования.

РОЗСУД, ІНТЕРЕС І СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ І СПІВВІДНОШЕННІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Литовченко Л. А.,

кандидат історичних наук,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті з'ясовується взаємозв'язок і співвідношення категорій розсуду, інтересу та суб'єктивного права в цивільному праві України. Визначається правова природа розсуду в цивільному праві як простого